

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Щербан О.Я.

Інститут підприємництва та перспективних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»

Квасній Л.Г.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Досліджено умови функціонування малого підприємництва в Україні. Визначено чинники, які їх погіршують та проведено аналіз динаміки малого підприємництва по регіонах України. Проаналізовано тенденції щодо основних характеристик їх діяльності. Встановлено, що суб'єкти малого підприємництва в основному орієнтовані на місцевого споживача, що значно скорочує можливості диверсифікації діяльності і змушує знижувати її обсяги.

Ключові слова: мале підприємництво, економічна діяльність, регіон, економічні показники, фінансовий стан.

Постановка проблеми. Функціонування малого бізнесу в нашій країні відбувається в складних економічних умовах, що обумовлено падінням виробництва, інтенсивними інфляційними процесами, руйнуванням народно-господарчого комплексу, погіршенням матеріального положення основної частини населення, а також політичними подіями у східних регіонах України. За даними Держкомстату України станом на 2013 р. в структурі вітчизняного підприємництва частка малих підприємств становила 94,3%, середніх – 5,5% та великих – 0,2%. Протягом 2010-2013 рр. ці показники не зазнавали суттєвих змін, але умови функціонування підприємств значно погіршилися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження підприємництва зробили відомі вчені Р. Кантільйон, А. Сміт, Д. Рікардо, Ж.-Б. Сей, А. Маршалл, М. Вебер, В. Зомбарт, Й. Шумпетер, Ф. Хайек та інші. Питання, пов'язані зі створенням умов для розвитку підприємницької діяльності, розглядаються у наукових працях таких зарубіжних вчених як К. Брюмер, Р. Дамарі, Е. Дж. Доллан, П. Друкер, В. Лексіс, Х. Піхлер, Е. Стонер.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте в науковій економічній літературі не напрацьовано дієвого механізму стимулювання його розвитку виходячи зі специфіки економіки регіону.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз фінансово-економічного стану малого підприємництва в регіональному аспекті.

Виклад основного матеріалу. Практика функціонування вітчизняних малих підприємств дає можливість виділити певні тенденції щодо основних характеристик їх діяльності, а саме [1, с. 61-65]: значна частина малих підприємств є збитковими причому за останні роки зросла частка збиткових малих підприємств і відповідно зменшилась частина підприємств, що отримали прибуток; темпи зростання обсягів реалізованої продукції, з урахуванням індексів інфляції, у провідних галузях, є незначні; зменшується кількість зайнятих та найманих працівників; спостерігається зменшення кількості малих підприємств на 10 тис. населення; зменшився загальний обсяг валових капітальних інвестицій в матеріальні активи; значно знизився рівень рентабельності операційної діяльності у ключових галузях економіки та ін. Зазначені негативні тенденції діяльності малих підприємств впливають на рівень їх економічної безпеки, рівень інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності, що значною мірою визначає результативність діяльності малих підприємств.

Підприємницьке середовище відіграє важливу роль не лише в розвитку економіки країни, а також у вирішенні багатьох соціальних проблем, насамперед має забезпечувати зайнятість населення; насичувати ринок необхідними товарами та послугами, створювати здорову конкуренцію, що сприятливо впливає на розвиток економіки та забезпечує стабільність держави в цілому.

Так, в 2012 році в порівнянні з 2010 роком кількість малих підприємств скоротилась на 13193 одиниць (0,03%), мікропідприємств на 13984 (0,2%). Одним із ключових чинників, що обумовив дану негативну тенденцію, слід визнати очікування прийняття, а потім і прийняття нового Податкового кодексу України. Лише очікування нових змін призвело до зменшення кількості зареєстрованих підприємств. Однак уже в 2013 р. ці показники зросли на 16568 (0,7%) та на 18037 одиниць (1,7%) відповідно в порівнянні з 2010 р. (табл. 2.1) [2].

Таблиця 1
Кількість малих підприємств в Україні
в 2010-2013 рр.*

Період	Малі підприємства		з них мікропідприємства	
	оди- ниць	у % до загальної кількості підприємств відповідного виду діяль- ності	оди- ниць	у % до загальної кількості підприємств відповідного виду діяль- ності
2010	357241	94,3	300445	79,3
2011	354283	94,3	295815	78,7
2012	344048	94,3	286461	78,5
2013	373809	95,0	318482	81,0

* Дані наведено без урахування результатів діяльності банків та бюджетних установ і з урахуванням зміни підприємствами основного виду економічної діяльності у 2013 році

За інформацією з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України в 2012 було зареєстровано 6 704 488 суб'єктів господарської діяльності, з них: 1 405 069 юридичних осіб та 5 299 419 фізичних осіб – підприємців. Загальна кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання, у порівнянні з 2008 р. збільшилася на 988709 суб'єктів, що на 17,3% більше, ніж за відповідний період 2012 року. При цьому додамо, що кількість діючих суб'єктів господарської діяльності в 2008 р. становила 3899782 одиниць, а в 2012 збільшилася на 146488 одиниць або на 3,8% (рис. 1).

Протягом аналізованого періоду поступово відбувалось збільшення кількості юридичних осіб та зменшення фізичних осіб – підприємців. Так, якщо в 2008 р. кількість юридичних осіб становила 917532 одиниці, то в 2013 р. зросла на 11,8% і склала 1 025 857 одиниць. Кількість фізичних осіб – підприємців протягом даного періоду змінювалася неоднаково. Порівняно з 2008 р., в 2013 р. даний показник зріс на 1,3%, однак починаючи з 2010 р. спостерігається його скорочення. В 2012 р. він зменшився на 3,1% порівняно з 2010 р. і становив 3 020 413 одиниць. Найбільша кількість суб'єктів господарської діяльності функціонує у м. Києві (12,57%), Донецькій (7,64%), Дніпропетровській (7,34%), Харківській (6,97%), Одеській (6,53%), Львівській (6,12%) та Луганській областях (4,8%).

Зменшення кількості фізичних осіб – підприємців протягом останніх років можна пояснити несприятливою макроекономічною ситуацією спричиненою фінансово-економічною кризою, прийняттям Податкового кодексу в 2010 році, який передбачав тимчасове спрощення системи оподаткування за єдиним податком, до моменту прийняття законодавчо-нормативного документу, що буде регулювати оподаткування малого бізнесу. Крім того, створюється більше податкове навантаження на малий бізнес, ніж раніше, а можливості співпраці малих підприємств з середніми та великими значно скорочуються внаслідок низки нововведень Податкового кодексу. Ще однією причиною такої ситуації є зниження попиту на товари й послуги викликане зниженням платоспроможності населення, насамперед у містах, де внаслідок масового вивільнення робітників промислових підприємств значно зріс рівень безробіття. Суб'єкти малого підприємництва в основному орієнтовані на місцевого споживача, що значно скорочує можливості диверсифікації діяльності і змушує знижувати її обсяги.

Ще одним важливим показником аналізу економічного стану підприємництва в регіоні є показник кількості малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, який протягом 2010 – 2013 років по Україні залишався майже незмінним і становив 70 малих підприємств, що значно менше, ніж в попередні роки. Найкраще значення цей показник мав у 2007 р. – 84 одиниці. Для порівняння, кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення складає: у Великобританії – 460, у Німеччині – 370, в Італії – 680, у США – 472 [3].

В регіональному розрізі найкращі показники кількості малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення України у містах Києві і Севастополі, Одеській, Київській, Харківській, Запорізькій і Дніпропетровській областях. Тільки в цих регіонах спостерігається перевищення кількості малих підприємств на 10 тис. населення над середньо українським показником. Це обумовлено специфікою місця розташування регіонів, особливостями економічного розвитку, великою кількістю підприємств, що займаються посередництвом і торгівельною діяльністю. Можна стверджувати, що в інших регіонах України стан справ за показником кількості малих підприємств є ще гіршим. Найнижчими ці показники є в Тернопільській, Сумській, Закарпатській, Чернівецькій та Рівненській областях (рис. 2).

Загальна кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення України в 2010 р. становила 394 одиниці, а 2013р. цей показник скоротився до 271 одиниці або на 31,2%. В регіональному розрізі найкращі показники кількості суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення України в 2013р. спостерігалися у містах Києві (599 одиниць) і Севастополі (465 одиниць), Київській (429 одиниць), Одеській (419 одиниць), Харківській (410 одиниць) і Миколаївській (406 одиниць) областях. Найнижчі показники кількості суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення України в Сумській (307 одиниць), Волинській (286 одиниць), Львівській (284 одиниць), Рівненській (284 одиниць) та Тернопільській (283 одиниць) областях.

Процес реєстрації ФОПів досяг свого розквіту у 2008 році, найменша кількість осіб які виявили бажання припинити власну справу зафіксовано у 2006 році. Аналізуючи динаміку показників, встановлено що період 2006-2008 років, був найбільш сприятливий для ведення малого бізнесу. У 2009 році почалася фінансова криза та різке збільшення в 1,6 разів курсу долару (з 5 грн. до 8 грн.), що надзвичайно негативно позначилося на малому бізнесі, як результат на 117 тис. зменшилося число бажаючих відкрити власну справу та на 20 тис. збільшилося число осіб, які виразили бажання її припинити.

Найбільший спад підприємницької активності відбувся у 2011 році, за який було зафіксовано

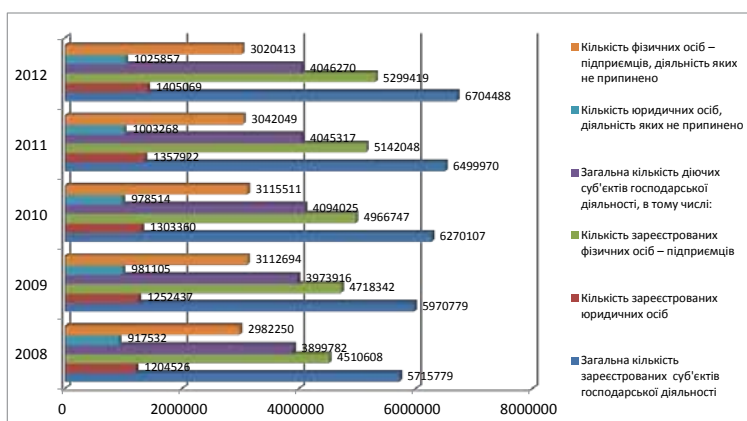

Рис. 1. Основні показники стану державної реєстрації суб'єктів господарської діяльності в Україні за 2008-2012 рр. [2]

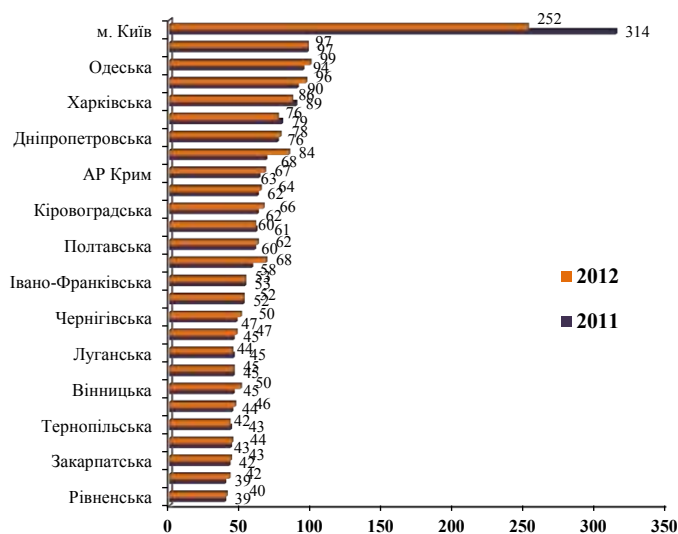

Рис. 2.2. Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення України за регіонами (одиниць) [2]

найвище абсолютне число 248 тис. 763 фізичних осіб-підприємців, підприємницьку діяльність яких припинено. Цей рік також став єдиним протягом 2005-2013 років, коли вперше було зафіксовано вище число знятих з обліку підприємців, а ніж зареєстрованих 248 763 проти 175 301 фізичних осіб-підприємців. Наступний 2012 рік також не відзначається ростом підприємницької активності, адже число знятих з обліку все ж перевищувало число зареєстрованих на 21 тис. 636 осіб. У першій половині 2013 року, станом на 1 липня число зареєстрованих в незначній мірі перевищило число фізичних осіб-підприємців, підприємницьку діяльність яких припинено 80 402 проти 80 287.

Дану негативну тенденцію, яка розпочалася у 2011 році, можна пояснити тим що станом на 01 січня 2011 року припадає введення в дію нового податкового кодексу, який регулює відносини, що виникають у сфері податків і зборів, і який був стартом нової податкової реформи. Про недоліки даного фінансового документу, який здійснив значний вплив на підприємницьку активність в країні було написано чимало праць спеціалістами та введено поправок законодавцями. На даний час спостерігається посилення цієї негативної тенденції, яка супроводжується також поглибленням економічної та політичної кризи в Україні, нестабільністю в усіх її проявах і військовими діями в східних регіонах.

Висновки і пропозиції. Перші кроки до формування середнього класу в Україні були здійснені саме дрібним бізнесом, підприємцями, які не зважаючи на не легку працю та ризики ведення особистої підприємницької діяльності починали та розвивали власну справу. Після розвалу міжгалузевого виробничого циклу, скорочення виробництва та робочих місць, населення стояло перед вибором отримання соціальної допомоги та самозайнятості, в результаті чого найбільш ініціативні та рішучі наважувалися засновувати власну справу. З часів незалежності України до 01 липня 2013 статус приватного підприємця набуло 5 млн. 142 тис. 048 осіб, а 2 млн. 099 тис. 999 млн. осіб припинили власну справу.

Категорія власників малого бізнесу завжди була найбільш вразливою до ряду зовнішніх подразників, серед яких: податкове та митне законодавство, коливання цін на виробничі ресурси та товари збуту, відсутність дієвої кредитної політики підтримки малого бізнесу, тощо. Критеріями розвитку та успіху справ у малому підприємстві є рівень доходів та число бажаючих займатися малим бізнесом.

Сприятливі розвитку малого та середнього підприємства можна лише шляхом поєднання, комбінування різних методів, засобів регулювання й підтримки, головними серед яких є такі: фінансово-кредитна підтримка (прямі гарантовані позики, цільове субсидювання, цільове бюджетне фінансування); сприятлива податкова політика (пільгове оподаткування, надання права прискореної амортизації); створення політики структурних перетворень, при якій основні зусилля держави будуть спрямовані на зміну економічної структури всього господарського механізму з метою гармонізації вітчизняної економічної практики зі стандартами, поширеними у країнах – членах ЄС; оптимізація та прискорення процесів формування зовнішньоекономічного механізму інтеграції України у світові структури, як логічне завершення реформування соціально-економічного розвитку суспільства [4].

Необхідно також відзначити, що у сучасних умовах розвиток малого бізнесу в Україні здійснюється в несприятливому макро- та мікросередовищі, оскільки існують певні проблеми, які доцільно вирішувати на різних рівнях, в залежності від стану розвитку підприємства. Аналіз діяльності суб'єктів малого бізнесу свідчить про те, що значна кількість новостворених малих підприємств не може розпочати свою роботу через відсутність достатнього статутного капіталу, сировини та матеріалів, власних площ і обладнання, практичних навичок та підприємливості працівників у здійсненні бізнесу; проблеми виробничого характеру, труднощі в реалізації продукції, формуванні відповідної клієнтури тощо.

Список літератури:

1. Бутенко А. І. Модернізація механізмів розвитку малого та середнього бізнесу: [монографія] / А. І. Бутенко, М. П. Войнаренко. – Донецьк: НАН України, Ін-т економіки пром-сті, 2011. – 326 с.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukr.stat.gov.ua>
3. Предпринимательская среда в Украине: монографія / под ред. Ю. В. Макогона. – Донецьк: ДонНУ, Каунас: КТУ, 2011. – 216 с.
4. Варналій З. С. Мале підприємство: основи теорії і практики / З. С. Варналій. – К.: Т-во «Знання», 2008. – 302 с.
5. Про стан та перспективи розвитку підприємства в Україні: Національна доповідь / [К. О. Ващенко, З. В. Варналій, В. С. Воротін, В. М. Геєць, Е. М. Лібанова та ін.]. – К., Держкомпідприємство, 2008. – 226 с.
6. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємства в Україні: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 3. – С. 23.

Щербан О.Я.

Институт предпринимательства и перспективных технологий
Национального университета «Львовская политехника»

Квасний Л.Г.

Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко

ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕГИОНАХ УКРАИНЫ

Аннотация

Исследованы условия функционирования малого предпринимательства в Украине. Определены факторы, которые ухудшают их и проведен анализ динамики малого предпринимательства по регионам Украины. Проанализированы тенденции относительно основных характеристик их деятельности. Установлено, что субъекты малого предпринимательства в основном ориентированы на местного потребителя, что значительно сокращает возможности диверсификации деятельности и заставляет снижать ее объемы.

Ключевые слова: малое предпринимательство, экономическая деятельность, регион, экономические показатели, финансовое состояние.

Sherban O.J.

Institute of Business and Technology Policy
National University «Lviv Polytechnic»

Kvasniy L.G.

Drogobyts Ivan Franko Pedagogical University

FINANCIAL-ECONOMIC STATE OF SMALL BUSINESS IN THE REGIONS OF UKRAINE

Summary

Investigated the conditions for the functioning of small business in Ukraine. The factors that affect them and the analysis of the dynamics of small business in Ukraine. Analyzed trends regarding the main characteristics of their activities. It is established that small businesses focused on local customers, which significantly reduces the possibility of diversifying the activities and causes to reduce its volume.

Keywords: small business, economic activity, region, economic performance, financial condition.